

Yrd. Doç. Dr. MERT KARABEY ile Müzik ve Psikoloji Üzerine...

Söyleşi: Fatma YAŞIN

Yrd. Doç. Dr. Mert KARABEY Kimdir?

Mert Karabey 1976'da Ankara'da doğdu. 1987'de Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuarının orta okul kısmında piyano eğitimine başladı. Liseyi ve üniversiteyi Bilkent Üniversitesi Müzik ve Sahne Sanatları Fakültesi, Teori-Kompozisyon Anasanat Dalında okudu. 1999'da Bilkent Üniversitesinden mezun oldu. Ardından İngiltere'deki Sussex Üniversitesinde kompozisyon alanında yüksek lisans çalışmalarını sürdürdü. *Master of Arts* derecesi alarak, Bilkent Üniversitesine dönen Mert Karabey, doktora düzeyindeki "sanatta yeterlik" çalışmalarını burada tamamladı. 2000'den 2011'e kadar Bilkent Üniversitesi Müzik ve Sahne Sanatları Fakültesinde öğretim görevlisi olarak çalıştı. 2011'den bu yana Ankara Üniversitesi Devlet Konservatuarında, Bestecilik (Kompozisyon) Anasanat Dalı başkanı ve öğretim üyesi olan Mert Karabey, öğretmen ve besteci olarak yaşamını sürdürmektedir.

Yrd. Doç. Dr. MERT KARABEY ile Müzik ve Psikoloji Üzerine...

NESNE: Müzik ve psikoloji arasındaki ilişkiyi nasıl tanımlarsınız?

Mert KARABEY: Tüm sanat dalları gibi, müziğin de birincil amacı insanın duygu ve düşüncelerini ifade etmektir. Özellikle de duygusal boyut müzikte çok daha yoğun ve direkt bir özellik taşır. Böylelikle müzik sanatı, insan psikolojisiyle doğrudan bağlantılıdır.

NESNE: Müzik, psikoloji araştırmalarında son yıllarda duygu değişimleme aracı olarak kullanılmaktadır. Bu çalışmalarda, alanda uzman kişilerin

olumlu-olumsuz duygu durumu açısından sınıflandırdığı müzik eserleri katılımcılara dinletilmekte ve dinledikleri müziğin etkisiyle katılımcıların olumlu ya da olumsuz duygu durumuna sevk edilmesi planlanmaktadır. Örneğin, olumsuz müzik koşulundaki kişinin müziğin etkisiyle olumsuz çağrışımlar yapması beklenmektedir.

Bu bağlamda, belirli müziklerin belirli duygularla ilişkilendirilmesi hakkında siz ne düşünüyorsunuz? Ayrıca kültürel faktörler kontrol edildiğinde, bir müzik eseri herkes de aynı duyguyu yaratır mı?

Mert KARABEY: Kültürel farklılıklar müzik eserlerinin algılanmasında belirleyici olabilmektedir. Müziğin evrenselliğinden bahsediyoruz, bir müzik parçasını hepimiz işitiyoruz ama algılarımız aynı olmuyor, farklılaşıyor. Bu nedenle, müzik eserinin yarattığı duyguları değerlendirirken kültürel faktörleri kontrol etmenin oldukça zor olduğunu düşünüyorum.

Diğer yandan; müzik parçalarını olumlu ve olumsuz diye sınıflandırabilmek çok zor, çünkü kültürel faktörler dikkate alınsa da belirli eserleri belirli duygularla ilişkilendirmek bana doğru gelmiyor. Belki çok öne çıkan parçaları ya da makamları kullanmak etkili olabilir. Mesela Platon, müziğin çeşitli zamanlarda insanlar üzerinde farklı etkiler yarattığına inandığı için her modun* doğru zaman ve mekânlarda kullanılmasını, bazı modların ise insanı tembelleştirmesi gibi olumsuz etkileri nedeniyle hiç kullanılmaması gerektiğini savunmuştur. Fakat bu modların günümüzde aynı etkiyi yaratacağından oldukça şüpheliyim.

NESNE: Farabi'nin Türk musikisindeki her bir makamın insan ruhuna farklı şekillerde ve farklı zamanlarda etki edebileceğine dair Platon ile benzer ifadeleri (örn., Buselik makamı: insana kuvvet verir, kuşluk vaktinde etkilidir.) olduğunu biliyoruz. Bu konuda neler düşünüyorsunuz?

* mod: Antik Yunan'da ve Orta Çağ'da, Türk müziğindeki makama karşılık gelen diziler.

Mert KARABEY: Buselik batı müziğinde minöre denk gelen bir makamdır. Minör çocuklara öğretilirken çoğu zaman hüzünlü olarak ifade edilirken; majör neşeli olarak tasvir edilmektedir. Bu anlamda günümüzdeki anlayışın aslında Farabi'nin söyledikleriyle uyuşmadığını görüyoruz. Bir başka deyişle, günümüzde buselik insana kuvvet veren değil, insanı hüzünlendiren bir makama karşılık geliyor. Bu açıdan müzikte genellemeler yapmanın doğru olduğundan şüpheliyim. Kesin yargılarda bulunabilmek için çok kapsamlı araştırmaların yapılması gereklidir.

NESNE: Bu noktada müzik eserlerinin kişilerde yarattığı duyguların öğrenilmiş olabileceğinden söz etmek doğru olur mu?

Mert KARABEY: Tabi ki... Biz daha çok klasik armoni anlayışı ile bestelenmiş eserlere alıştık. Daha farklı armonize edilmiş eserler büyük çoğunluk tarafından uyumsuz olarak algılanıyor. Açıkçası bu durumu biraz, soyut resimlere olan genel bakış açısına benzetiyorum. “Bu da resim mi?” diyenlerin sayısı o kadar fazla ki...

Eğer çocukluktan başlasak ve direkt modern müzik diyebileceğimiz türde müzikler dinletsek acaba kişiler buna alışık olurlar mı? Yoksa bu hakikaten ses aralıklarından kaynaklanan evrensel bir gerçeklik midir? Yani bu aralıklar her şekilde sert rahatsız edici olarak mı algılanır? Sizin için de soyut kalmaması adına bir örnekle anlatabilirim. Biraz ders gibi olacak ama bir öğretmen ile konuşmanın zararları diyebiliriz.

(Mert Hoca'mız piyanonun başına geçip, sözünü ettiği ses aralıklarından örnekler vererek anlatmaya devam ediyor.)

Mesela şu aralıklar (küçük üçlü (minör), büyük üçlü(majör), tam dördlü, tam beşli ve oktav (tamsekizli) gibi sesler) uyumlu kabul edilirken, diğer aralıklar (ikili, altılı, yedili ve dokuzlu aralıklar altere; eksik beşli, artık dördlü, büyük yedili, küçük yedili gibi) disonans kabul edilir ve atonal çağrışımlar uyandırır. Biz çocukluktan itibaren birçok müzik eserini bunun gibi (“daha dün annemizin” şarkısını tonal bir eşlikle çalıyor) klasik duymaya alıştığımız için söz konusu ses aralıkları uyumlu geliyor olabilir. Ama aynı şarkıyı bu şekilde dinlediğimizde, uyumsuz ve sert olarak algılıyoruz (“daha dün annemizin” şarkısını daha alışılmadık akorlarla armonize ederek çalıyor). Bu noktada, müzik algımızın ne

kadarı kültürel şartlanmamıza bağlı, ne kadarı ise evrensel sorusuna yanıt aramak gerekiyor. Bourdieu zevklerin sınıfsal olarak benimsenip algılandığını ileri sürmektedir. Onun bakış açısından, evrensel bir gerçekliğe ulaşmanın oldukça zor olduğunu söyleyebiliriz.

NESNE: İbn-i Sina, sesin varlığımız için zaruri olduğunu ve ses tonu değişikliklerinin insanın ruh hallerini yansıtabileceğini ifade etmiştir. Ayrıca ona göre, müzik bestelerini bize hoş gösteren iştme gücümüz değil, o besteden çeşitli telkinler çıkarmamızı sağlayan idrak yeteneğimizdir. Bu konudaki düşüncelerinizi öğrenebilir miyiz?

Mert KARABEY: İbn-i Sina'nın görüşlerine katılıyorum. Bizler yalnızca ses duyuyoruz, onu beynimiz müzik haline getiriyor. Bu durumda kendi ruh halimizin müzik algımızı etkilemesi kaçınılmaz olurken, müzik eserlerini hüznü/neşeli gibi sınıflandırmak da oldukça zor oluyor. Mesela Mozart benim için çok aydınlık ve neşeli olan aydınlanma çağı ile bağlantılı bir müziktir. Fakat onu hiç klasik müzik dinlememiş birine dinletirseniz, çok farklı algılayacak hatta belki hoşlanmayacaktır. Onun için çok avangart ya da anlamsız bir müzik olabilecektir. Bu nedenle müzik algısına ilişkin çalışmalarda kültürel faktörlerin ve bireysel değişkenlerin mümkün olduğunca kontrol edilmesi gerekmektedir.

Tabii bu noktada, farklı dönemlere ait farklı müzik türleri olduğu için hem müzikleri sınıflandırmak hem de karıştırıcı değişkenleri kontrol etmek oldukça zor olabilir. Örneğin; bir yandan heavy metal gibi türler varken, diğer yanda Japon müziklerini ya da Türk Sanat Müziği'ni görüyoruz. Bu da müzik algısında hem coğrafi hem de dönemsel farklılıkların etkisini nasıl ortadan kaldıracamız sorusuna dikkat çekiyor. Ayrıca müzik görsel medya aracılığıyla da artık hayatımızın oldukça içine girdi. Televizyon dizilerinde, sinema filmlerinde kullanılan müzikler belirli duygularla ilişkilendirilerek insanlara sunuluyor. Böylelikle de kişilerin belirli müziklere ilişkin algıları otomatik olarak bilinç dışı süreçlerle belirlenebiliyor. Mesela ben Türk müziğinde Tamburi Cemil'i muhteşem bulup zevkle dinlerken, birçok kişide tam tersine depresif etkiler yarattığını gözlemledim. Daha sonra fark ettim ki, bu tür taksimler Türk filmlerinde daha çok cenazeler gibi hüznü

sahnelerde kullanılıyor. Bu da ister istemez Tamburi Cemil'in insanlarda olumsuz çağrışımlar uyandırmasına sebep oluyor.

Oğulcan SÜMER: İbn-i Sina'nın yorumu kültürel faktörlerin yanı sıra, insanın fizyolojisiyle de ilişkilendirilebilir. Çünkü konu müzik olduğunda müziğe erişim imkânları gibi kültürel faktörler karıştırıcı değişken olurken; konu ses olduğunda ise bunların yanı sıra insanoğlunun kendi fiziksel yeterliklerinin ve duyma niteliğinin de etkili olabileceğini düşünüyorum. Müziği duymak ile sesi duymak kesinlikle aynı şeyler değildir.

NESNE: Özetle, müziği duymak konusunda zihnimizdeki referans noktalarının oldukça etkili olduğunu söyleyebiliriz. Bu referans noktalarının belirlenmesinde ise psikolojik süreçlerin etkisini göz ardı etmek mümkün değil gibi görünüyor. Bu durumda müzik ve psikoloji çalışmaları için ne gibi önerilerde bulunabilirsiniz?

Oğulcan SÜMER: Psikoloji ve müzik çalışmalarında, programlı müziklerin kullanılması daha etkili olabilir. Başka bir ifadeyle, programlı müziklere ilişkin algılar bireysel faktörler ya da kültürel farklılıklardan daha az etkilenecektir diye düşünüyorum.

NESNE: Programlı müzikten kısaca bahseder misiniz?

Oğulcan SÜMER: Programlı müzikte yapılan müziğin bir amacı olması esastır. Müzik sanattan başka bir şeye daha hizmet ediyor demektir. Geç barok dönem bestecisi George Frederic Handel'in (1685-1759) *Su Müziği* adlı yapıtını 1. George'a kendini affettirebilmek için Thames Nehri üzerindeki bir partide kullanılmak üzere bestelediği söylenmektedir ki bu eser onun en önemli çalgı yapıtı olmuştur. Aynı şekilde Saint Saens'in *Hayvanlar Karnavalı* eseri birçok hayvanı tasvir etmek amacıyla yazılmıştır. Ayrıca Barok müziğin en meşhur yapıtlarından olan Vivaldi'nin *Dört Mevsim*'i de programlı müziğin en eski örnekleri arasında yer

almaktadır. Keman virtüözü olan Vivaldi orta çağın karanlık yapısından sıyrılarak, armoni ve enstrümantasyon konusunda gelişmelere aç bir dönemin en iyi mevsimler betimlemesini yaylılar üzerinde gerçekleştirmiştir. Kısaca tüm bu eserler salt müzik için değil; belirli bir şeyi tasvir etmek ya da bir duyguyu aktarmak amacıyla yazılmıştır.

Mert KARABEY: Programlı müzikte besteci ifade ettiği şeyi belirtiyor ya da etkilendiği edebi yapıta/konuya yönelik referans veriyor. Böyle olunca da bestecinin ne anlatmak istediğini programdan anlayabiliyoruz. Fakat yine de dinleyici her zaman bestecinin ifade ettiği şeyi anlamak zorunda değil, çok daha farklı şekillerde de algılayabilir.

Müzik ve psikoloji ülkemizde birbirinden çok uzak kalsa da, aslında karşılıklı etkileşimi çok fazla olan iç içe geçmiş iki disiplindir. Bu anlamda disiplinler arası çalışmalar bana hep çok ilginç gelmiştir. Mesela kişilik yapıları ile müzik zevkleri arasında bir ilişki olup olmadığını hep merak etmişimdir. Müzik seçimlerinde aile, eğitim gibi kültürel faktörlerin etkisini tabi ki biliyoruz ve bunlar direkt müzik zevkini belirler. Buna karşın, bu faktörlerin dışında da insanların belirli türlere yönelişlerinin olduğunu görebiliyoruz. Örneğin; Oğulcan'ın ve benim aynı müzik eğitimini gördüğümüzü ve aynı ailelerden geldiğimizi varsaydığımızda bile aynı müzik zevkine sahip olacağımızı iddia edemeyiz. Bu zevkte kültürel özellikleri dışarıda bıraktığımızda, genetik faktörlerin etkisinden söz etmek mümkün olur mu sorusu akla geliyor. Ayrıca bazı kişilerin müziği duyma konusunda daha yetenekli oldukları bilinmektedir. Bunun genetik olarak aktarıldığını düşünüyorum. Duyuş konusunda böyle bir genetik aktarımın varlığından söz edebiliyorsak, müzik zevkinde de bu aktarımın etkisini araştırmak gereklidir.

Diğer yandan müzik konusunda çalışmanın farklı zorlukları da var. Öncelikle söz konusu iki disiplin teknik alt yapı olarak birbirinden oldukça uzak. Hem bir müzisyenin bilimsel olarak psikolojik verileri yorumlaması hem de bir psikoloğun müziksel bilgilere teorik olarak hâkim olması oldukça fazla emek ve zaman gerektirmektedir. Bu anlamda iki disiplinin birbirine yaklaşıp, ortak çalışmalar yapması çok daha faydalı ve az maliyetli olacaktır.

İkinci olarak ise, psikoloji çalışmalarında edebiyat ve resme müzikten çok daha fazla atfı yapıldığını görmekteyiz. Örneğin; Freud, Dostoyevski ve Leonardo da Vinci'yi; Jung ise din, felsefe ve edebiyatı incelemiştir. Çünkü bu alanlar birtakım arketipleri müzikten çok daha somut olarak göstermektedirler. Müzik ise direkt olarak düşünce aktarmadığı için daha soyut kalıyor. Bir anlamda, müzik daha çok bilinçaltına ve duyguya yönelik süreçleri ifade eden soyut bir sanat dalıdır.

Bireyler üzerinde güçlü etkileri olsa da, somutlaştırmak daha zor olduğundan müzik ile çalışmak çok daha karmaşık ve zor olabilir.

NESNE: Bu durumda müziğin diğer sanatlara kıyasla duyguları daha az yönlendirici bir etkisi olduğundan söz edebiliriz sanırım.

Mert KARABEY: Edebiyat, resim bir ölçüde de sinema çok daha somut bilgiler verdiği için temsil ettikleri değerler hakkında daha kesin ifadeler kullanabiliyoruz. Buna karşın, daha soyut olması nedeniyle müziğin insanların bilinçaltı süreçlerini uyandırma gücüne diğer alanlardan daha fazla sahip olduğunu düşünmekteyim. Fakat bu durumu somut olarak adlandırmak ya da diğer değişkenlerle ilişkilendirmenin zor olması araştırmaları daha da zorlaştırmaktadır.

NESNE: Dünyada hem fiziksel hem de psikolojik hastalıkların iyileştirilmesinde müzik çok uzun zamandır kullanılıyor olmasına rağmen, ülkemizde bu konudaki en yeni gelişmelerden biri 1999 yılı Marmara ve Düzce depremleri sonrasında çocuklara yönelik yapılan çalışmalarla yaşanmıştır. Sizce günümüzde, ülkemizde ve dünyada yapılan disiplinler arası çalışmalara, müzik ve psikoloji penceresinden bakmak konusunda neredeyiz?

Mert KARABEY: Açıkçası bir tek müziğin değil, tüm sanat dallarının var oluş amacı insanın kendisini ifade etmesidir. Müzik de bu açıdan oldukça sağaltıcı bir etkiye sahiptir. Bizimde bu konudaki en büyük şansımız bu sanırım. Özellikle bestecilik gibi bir alanda uzmanlaşınca, bir yandan akademik bir iş yaparken aynı anda kendinizi ifade etme imkânı bulabiliyorsunuz. Bir anlamda terapi gibi oluyor diyebiliriz. Tabi ki tamamen aynı değil, terapistin varlığı da bu süreçte oldukça önemlidir ve iyileştirici gücü vardır. Buna karşın, danışanın kendi duygu ve düşüncelerini açıkça ifade edebilmesinin gücünü de dışarıda tutmak mümkün değildir. Terapi süreçlerinde müzikten faydalanmak da, kendini ifade etmek açısından oldukça iyileştirici ve etkili bir unsur olabilir.

NESNE: Keyifli röportaj için size ve öğrenciniz Oğulcan Sümer'e teşekkür ederiz...